

छान्दोग्योपहणिषत्

chāndogya *n* – книга, учение chando-ga;

chando-ga - «поющий метрический гимн», жрец-udgātar, исполнитель гимнов Самаведы;

अथ सप्तमोऽध्यायः

adhyaṃya *m* - чтение, изучение (особ. священных текстов); время занятий, урок; глава, раздел;

1

अधीहि भगव इति होपससाद् सनत्कुमारं नारदस्

तँ होवाच यद्वेत्थ तेन मोपसीद् ततस्त ऊर्ध्वं वक्ष्यामीति स होवाचः ॥ १ ॥

adhī (adhi√i) II U. - учиться; изучать; читать; знать; *p.p.* изученный, начитанный, ученый; *caus.* учить; bhagavant – счастливый, благодатный, благословенный, блаженный, прекрасный; эпитет богов (*букв.* «обладающий долей»); bhagavas – *Voc.sg.* (*варианты* bhagavan, bhagavas, bhagos); upa√sad I P. - подсаживаться, сидеть рядом с (+*Acc.*), подходить, почитать; sanat-kumāra *nom.pr.* – старший сын Брахмана; nārada *nom.pr.* – божественный мудрец, автор гимнов Ригведы; ūrdhva - высокий, направленный вверх; *acc. adv.* вверх, впрямь, после;

ऋग्वेदं भगवो ऽध्येमि यजुर्वेदं सामवेदमाथर्वणं चतुर्थमितिहासपुराणं पञ्चमं

वेदानां वेदं पित्र्यं राशिं दैवं निधिं वाकोवाक्यमेकायनं

देवविद्यां ब्रह्मविद्यां भूतविद्यां क्षत्रविद्यां नक्षत्रविद्यां सपदेवजनविद्यामेतद्भगवो ऽध्येमि ॥ २ ॥

ātharvaṇa – имеющий отношение к жрецу-атхарвану; *m* – Атхарваведа; itihāsa *m* – жанр исторических преданий (*букв.* «так было», iti-ha-āsa), рассказ, легенда, эпическая поэма, история; ruṅāṇa - старый, древний; *n* собрание легенд и преданий («сказание о древности»); pitruya – отцовский, наследственный, родовой; *m* – ритуал почитания предков; rāśi *m* – большое количество; толпа, стая; daiva – божественный; рок, судьба; nidhi *m* – сокровище, клад, хранилище; хронология vākovākya (vākas-vākya) *n* – диалог, разговор ekāyana *n* – манера поведения, житейская мудрость; единство; узкая тропинка; sarpa-deva-jana-vidyā *f* – наука о змеях, богах и демонах;

सो ऽहं भगवो मन्त्रविदेवास्मि नात्मविच्छ्रुतं ह्येव मे भगवद्दृशेभ्यस्तरति शोकमात्मविदिति

सो ऽहं भगवः शोचामि तं मा भगवाञ्छोकस्य पारं तारयत्विति

तँ होवाच यद्वै किञ्चित्दध्यगीष्ठा नामैवैतत् ॥ ३ ॥

mantra *m, n pl.* - мантры (*назв. священных стихов ведических гимнов*); заклинание, священное изречение, священный текст; совет; наставление;

ātman *m* - душа; собственное «я»; как местоимение — сам, себя, собственный; тело, ум; *филос.* атман, высший дух, мировая душа, сущность (высший жизненный принцип);

√tar I P. - переправляться через; пересекать; спасаться; *caus.* переправлять, спасать;

śoka *m* - печаль, горе, скорбь;

√śuc (I P. śocati) заботиться, печалиться, жалеть, скорбеть;

pāra – переправляющий; *m, n* – противоположный берег, граница;

adhi√gā II Ā. – вспоминать, помнить, изучать, учить;

नाम वा ऋग्वेदो यजुर्वेदः सामवेद आथर्वणश्चतुर्थ इतिहासपुराणः पञ्चमो

वेदानां वेदः पित्र्यो राशिर्देवो निधिर्वाकोवाक्यमेकायनं

देवविद्या ब्रह्मविद्या भूतविद्या क्षत्रविद्या नक्षत्रविद्या सपदेवजनविद्या नामैवैतन्नामोपास्स्वेति ॥ ४ ॥

upās (upa√ās) II Ā. - почитать, служить, оказывать честь; сидеть;

स यो नाम ब्रह्मेत्युपास्ते यावन्नाम्नो गतं तत्रास्य यथाकामचारो भवति

यो नाम ब्रह्मेत्युपास्ते ऽस्ति भगवो नाम्नो भूय इति

नाम्नो वाव भूयो ऽस्तीति तन्मे भगवान्ब्रवीत्विति ॥ ५ ॥

yāvānt - сколь большой, как, сколький; *yavat adv.* между тем как, пока, когда, как;
bhūyaṃs *n (adv. -yas) cpv.* больший; *adv.* больше, большей частью, очень, снова, далее;
vāva – *adv.* – в самом деле, именно, как раз;

इति सप्तमाध्याये प्रथमः खण्डः १

khaṇḍa *m, n* кусок; группа, глава, раздел.

2

वाग्वाव नाम्नो भूयसी वाग्वा ऋग्वेदं विज्ञापयति यजुर्वेदं सामवेदमाथर्वणं चतुर्थमितिहासपुराणं पञ्चमं

वेदानां वेदं पित्र्यं राशिं देवं निधिं वाकोवाक्यमेकायनं

देवविद्यां ब्रह्मविद्यां भूतविद्यां क्षत्रविद्यां नक्षत्रविद्यां सपदेवजनविद्यां

दिवं च पृथिवीं च वायुं चाकाशं चापश्च तेजश्च देवाँश्च मनुष्याँश्च पशूँश्च वयाँसि च

तृणवनस्पतीञ्छ्वापदान्याकीटपतङ्गपिपीलकं

धर्मं चाधर्मं च सत्यं चानृतं च साधु चासाधु च हृदयज्ञं चाहृदयज्ञं च

यद्वै वाङ्माभविष्यन्न धर्मो नाधर्मो व्यज्ञापयिष्यन्न सत्यं नानृतं न साधु नासाधु न हृदयज्ञो नाहृदयज्ञो

वाग्वैतत्सर्वं विज्ञापयति वाचमुपास्स्वेति ॥ १ ॥

vi√jñā IX U. - понимать, узнавать, знать, говорить, обращаться (*со словами*), спрашивать, различать;
ākāśa *m* - пространство; небо;
tejas *n* - огонь, жар, зной; блеск, красота, величие, достоинство;
vanaspati *f* – дерево, растение, ствол
śvāpada *m, n* – зверь, хищное животное;
kiṭa *m* – червь, насекомое;
pataṅga – летающий; *m* крылатое насекомое (бабочка); птица;
pipīlaka *m* – муравей;
hṛdaya-jña – знающий ч.-л. сущность;

स यो वाचं ब्रह्मेत्युपास्ते यावद्वाचो गतं तत्रास्य यथाकामचारो भवति

यो वाचं ब्रह्मेत्युपास्ते ऽस्ति भगवो वाचो भूय इति

वाचो वाव भूयो ऽस्तीति तन्मे भगवान्ब्रवीत्विति ॥ २ ॥

इति सप्तमाध्याये द्वितीयः खण्डः २

3

मनो वाव वाचो भूयो यथा वै द्वे वामलके द्वे वा कोले द्वौ वाक्षौ मुष्टिरनुभवत्
एवं वाचं च नाम च मनो ऽनुभवति
स यदा मनसा मनस्यति मन्त्रानधीयीयेत्यथाधीते कर्माणि कुर्वीयेत्यथ कुरुते
पुत्राँश्च पशूँश्चेत्थेयेत्यथेच्छत इमं च लोकममुं चेत्थेयेत्यथेच्छते
मनो ह्यात्मा मनो हि लोको मनो हि ब्रह्म मन उपास्वेति ॥ १ ॥

āmalaka, kola, akṣa – виды деревьев и их плоды;
muṣṭī *m, f* – кулак, горсть ч.л.;
anu√bhū I P. – быть, помогать, достигать, покорять, воспринимать, терпеть;

स यो मनो ब्रह्मेत्युपास्ते यावन्मनसो गतं तत्रास्य यथाकामचारो भवति
यो मनो ब्रह्मेत्युपास्ते ऽस्ति भगवो मनसो भूय इति
मनसो वाव भूयो ऽस्तीति तन्मे भगवान्ब्रवीत्विति ॥ २ ॥

इति सप्तमाध्याये तृतीयः खण्डः ३

4

संकल्पो वाव मनसो भूयान्यदा वै संकल्पयते ऽथ मनस्यत्यथ वाचमीरयति तामु नाम्नीरयति
नाम्नि मन्त्रा एकं भवन्ति मन्त्रेषु कर्माणि ॥ १ ॥

saṅkalpa *n* – решение, решительность; воля, желание, требование;
saṅ√kalp I Ā.- возникать, желать, стремиться; *caus.* – составлять, образовывать; стремиться,
замышлять ч.л.; определять, указывать, решать;
√ir II Ā. – двигаться, подниматься; возникать, раздаваться, звучать;

तानि ह वा एतानि संकल्पैकायनानि संकल्पात्मकानि संकल्पे प्रतिष्ठितानि
समक्लृपतां द्यावापृथिवी समकल्पेतां वायुश्चाकाशं च समकल्पन्तापश्च तेजश्च
तेषाँ संक्लृप्त्यै वर्षं संकल्पते वर्षस्य संक्लृप्त्या अन्नं संकल्पते ऽन्नस्य संक्लृप्त्यै प्राणाः संकल्पन्ते
प्राणानाँ संक्लृप्त्यै मन्त्राः संकल्पन्ते मन्त्राणाँ संक्लृप्त्यै कर्माणिसंकल्पन्ते
कर्मणाँ संक्लृप्त्यै लोकः संकल्पते लोकस्य संक्लृप्त्यै सर्वं संकल्पते
स एष संकल्पः संकल्पमुपास्वेति ॥ २ ॥

ātmaka – состоящий из ч.-л., имеющий природу ч.-л., кому свойственно ч.-л.;
pratiṣṭhita – находящийся в (+Loc.); основывающийся на (+Loc.); обоснованный; стойкий, твердый;
saṅkṛpti *f* – воля, желание, размышление, прихоть; изобретение;

स यः संकल्पं ब्रह्मेत्युपास्ते क्लृप्तान्वै स लोकान्
ध्रुवान्ध्रुवः प्रतिष्ठितान्प्रतिष्ठितो ऽव्यथमानानव्यथमानो ऽभिसिध्यति
यावत्संकल्पस्य गतं तत्रास्य यथाकामचारो भवति
यः संकल्पं ब्रह्मेत्युपास्ते ऽस्ति भगवः संकल्पाद्भूय इति

संकल्पाद्वाव भूयो ऽस्तीति तन्मे भगवान्ब्रवीत्विति ॥ ३ ॥

√kalp (I Ā. p.p. k|pta) служить для ч.-л., годиться, достигать цели; быть пригодным, соответствовать; процветать, преуспевать;

k|pta – готовый, правильный, совершенный, устроенный; созданный, сделанный, определенный;

abhi√sidh IV P.– быть завершённым, приобретать, побеждать;

dhruva - продолжительный, постоянный, твердый; *acc.adv.* положительно, несомненно

√vyath (I Ā. vyathate) колебаться, сбиваться;

इति सप्तमाध्याये चतुर्थः खण्डः ४

5

चित्तं वाव संकल्पाद्भूयो

यदा वै चेतयते ऽथ संकल्पयते ऽथ मनस्यत्यथ वाचमीरयति तामु नाम्नीरयति

नाम्नि मन्त्रा एकं भवन्ति मन्त्रेषु कर्माणि ॥ १ ॥

citta – мысленный, упомянутый, желанный; *n* ум, разум; мышление, сознание; чувство, ощущение; воля, желание;

cetaya (caus. *om* √cit) – делать внимательным, напоминать, учить, давать понять, осознавать;

saṃkalpa (caus. *om* saṃkalp) – составлять, образовывать; стремиться, желать; решать;

तानि ह वा एतानि चित्तैकायनानि चित्तात्मानि चित्ते प्रतिष्ठितानि

तस्माद्यद्यपि बहुविदचित्तो भवति

नायमस्तीत्येवैनमाहुर्दयं वेद यद्वा अयं विद्वान्नेत्थमचित्तः स्यादित्यू

अथ यद्यल्पविचित्तवान्भवति तस्मा एवोत शुश्रूषन्ते

चित्तं ह्येवैषामेकायनं चित्तमात्मा चित्तं प्रतिष्ठा चित्तमुपास्वेति ॥ २ ॥

alpa – маленький, ограниченный, краткий;

स यश्चित्तं ब्रह्मेत्युपास्ते चित्तान्वै स लोकान्

ध्रुवान्ध्रुवः प्रतिष्ठितान्प्रतिष्ठितो ऽव्यथमानानव्यथमानो ऽभिसिद्धयति

यावच्चित्तस्य गतं तत्रास्य यथाकामचारो भवति

यश्चित्तं ब्रह्मेत्युपास्ते ऽस्ति भगवश्चित्ताद्भूय इति

चित्ताद्वाव भूयो ऽस्तीति तन्मे भगवान्ब्रवीत्विति ॥ ३ ॥

इति सप्तमाध्याये पञ्चमः खण्डः ५

6

ध्यानं वाव चित्ताद्भूयो

ध्यायतीव पृथिवी ध्यायतीवान्तरिक्षं ध्यायतीव द्यौर्ध्यायन्तीवापो ध्यायन्तीव पर्वता ध्यायन्तीव देवमनुष्यास्

तस्माद्य इह मनुष्याणां महत्तां प्राप्नुवन्ति ध्यानापादाँशा इवैव ते भवन्त्यु

अथ ये ऽल्पाः कलहिनः पिशुना उपवादिनस्ते

सथ ये प्रभवो ध्यानापादाँशा इवैव ते भवन्ति ध्यानमुपास्वेति ॥ १ ॥

dhyāna *n* – размышление, религиозное созерцание;
√dhyā IV P. – размышлять, созерцать; думать, представлять себе;
mahattā *f* – величие; верховная власть, господство;
āpāda *m* – награда, вознаграждение;
amśa *m* часть, доля; наследство;
kalahin – сварливый, вздорный, любящий ссоры;
pīṣuna – злословящий, клеветующий; *m* – клеветник, сплетник, доносчик;
upavādin – порицающий, осуждающий, говорящий плохо о к.-л.;
prabhu – могущественный, способный; *m* господин, повелитель, царь;

स यो ध्यानं ब्रह्मेत्युपास्ते यावद्ध्यानस्य गतं तत्रास्य यथाकामचारो भवति

यो ध्यानं ब्रह्मेत्युपास्ते ऽस्ति भगवो ध्यानाद्भूय इति

ध्यानाद्वाव भूयो ऽस्तीति तन्मे भगवान्ब्रवीत्विति ॥ २ ॥

इति सप्तमाध्याये षष्ठः खण्डः ६

7

विज्ञानं वाव ध्यानाद्भूयो

विज्ञानेन वा ऋग्वेदं विजानाति यजुर्वेदं सामवेदमथर्वणं चतुर्थमितिहासपुराणं पञ्चमं

वेदानां वेदां पित्र्यं राशिं दैवं निधिं वाकोवाक्यमेकायनं

देवविद्यां ब्रह्मविद्यां भूतविद्यां क्षत्रविद्यां नक्षत्रविद्यां सपदेवजनविद्यां

दिवं च पृथिवीं च वायुं चाकाशं चापश्च तेजश्च देवाँश्च मनुष्याँश्च पशूँश्च वयाँसि च

तृणवनस्पतीञ्छ्वापदान्याकीटपतङ्गपिपीलकं

धर्मं चाधर्मं च सत्यं चानृतं च साधु चासाधु च हृदयज्ञं चाहृदयज्ञं च

अन्नं च रसं चेमं च लोकममुं च विज्ञानेनैव विजानाति विज्ञानमुपास्वेति ॥ १ ॥

vijñāna *n* - сознание, познание, мудрость, способность познавать;

rasa - *m* сок; сердцевина; питье, вода; суть; поэтическое переживание, раса; религиозное чувство

स यो विज्ञानं ब्रह्मेत्युपास्ते विज्ञानवतो वै स लोकाञ्ज्ञानवतो ऽभिसिध्यति

यावद्विज्ञानस्य गतं तत्रास्य यथाकामचारो भवति

यो विज्ञानं ब्रह्मेत्युपास्ते ऽस्ति भगवो विज्ञानाद्भूय इति

विज्ञानाद्वाव भूयो ऽस्तीति तन्मे भगवान्ब्रवीत्विति ॥ २ ॥

इति सप्तमाध्याये सप्तमः खण्डः ७

8

बलं वाव विज्ञानाद्भूयो ऽपि ह शतं विज्ञानवतामेको बलवानाकम्पयते

स यदा बली भवत्यथोत्थाता भवत्युत्तिष्ठन्परिचरिता भवति परिचरन्नुपसत्ता भवत्य्

उपसीदन्द्रष्टा भवति श्रोता भवति मन्ता भवति बोद्धा भवति कर्ता भवति विज्ञाता भवति
बलेन वै पृथिवी तिष्ठति बलेनान्तरिक्षं बलेन द्यौर्बलेन पर्वता
बलेन देवमनुष्या बलेन पशवश्च वयँसि च तृणवनस्पतयः श्वापदान्याकीटपतङ्गपिपीलकं
बलेन लोकस्तिष्ठति बलमुपास्स्वेति ॥ १ ॥

vijñānavant – умный, мудрый;
ā√kamp Ā. I – дрожать;
utthā (ud√sthā) I U. - вставать; восходить, подниматься;
pari√car I P. – бродить, странствовать; ухаживать;
upa√sad I P. – подсаживаться, подходить, почитать;
√budh I U. - будить, пробуждать, просыпаться; учить, изучать; знать, замечать, узнавать;
bodhar – знаток, исследователь ч.-л.;

स यो बलं ब्रह्मेत्युपास्ते यावद्वलस्य गतं तत्रास्य यथाकामचारो भवति
यो बलं ब्रह्मेत्युपास्ते ऽस्ति भगवो बलाद्भूय इति
बलाद्वाव भूयो ऽस्तीति तन्मे भगवान्ब्रवीत्विति ॥ २ ॥

इति सप्तमाध्याये ऽष्टमः खण्डः ८

9

अन्नं वाव बलाद्भूयस्
तस्माद्यद्यपि दशरात्रीर्नाश्रीयाद्यद्यु ह जीवेदथवाद्रष्टाश्रोतामन्ताबोद्धाकर्ताविज्ञाता भवत्यु
अथान्नस्याये द्रष्टा भवति श्रोता भवति मन्ता भवति बोद्धा भवति कर्ता भवति विज्ञाता भवत्यन्नमुपास्स्वेति ॥ १ ॥

√aś IX P. - есть, кушать;
athavā - или же, или, же, напротив;
āya m - приход, приближение, наступление;

स यो ऽन्नं ब्रह्मेत्युपास्ते ऽन्नवतो वै स लोकान्पानवतो ऽभिसिध्यति
यावदन्नस्य गतं तत्रास्य यथाकामचारो भवति
यो ऽन्नं ब्रह्मेत्युपास्ते ऽस्ति भगवो ऽन्नाद्भूय इत्यु
अन्नाद्वाव भूयो ऽस्तीति तन्मे भगवान्ब्रवीत्विति ॥ २ ॥

rāna n – питье, напиток;

इति सप्तमाध्याये नवमः खण्डः ९

10

आपो वावान्नाद्भूयस्
यस्तस्माद्यदा सुवृष्टिर्न भवति व्याधीयन्ते प्राणा अन्नं कनीयो भविष्यतीत्यु
अथ यदा सुवृष्टिर्भवत्यानन्दिनः प्राणा भवन्त्यन्नं बहु भविष्यतीत्यु

vṛṣṭi f – дождь;

आप एवेमा मूर्ता येयं पृथिवी यदन्तरिक्षं यद् द्यौर्यत्पर्वता यद्देवमनुष्या यत्पशवश्च वयँसि च

तृणवनस्पतयः श्वापदान्याकीटपतङ्गपिपीलकमाप एवेमा मूर्ता अप उपास्वेति ॥ १ ॥

vyādhā - быть не в порядке, плохо себя чувствовать, быть нездоровым;
grāṇa *m* дыхание, дух; лицо; *pl.* жизнь (здесь в значении grāṇin – живое существо);
ānandin – радостный, счастливый;
mūrta *n* – материальная форма, воплощенная сущность;

स यो ऽपो ब्रह्मेत्युपास्त आप्नोति सर्वान्कामाँस्तृप्तिमान्भवति

यावदपां गतं तत्रास्य यथाकामचारो भवति

यो ऽपो ब्रह्मेत्युपास्ते ऽस्ति भगवो ऽद्भ्यो भूय इत्य्

अद्भ्यो वाव भूयो ऽस्तीति तन्मे भगवान्ब्रवीत्विति ॥ २ ॥

tṛptimant – довольный, удовлетворенный, насыщенный;

इति सप्तमाध्याये दशमः खण्डः १०

11

तेजो वावाद्भ्यो भूयस्तद्वा एतद्वायुमागृह्याकाशमभितपति

तदाहुर्निशोचति नितपति वर्षिष्यति वा इति तेज एव तत्पूर्वं दर्शयित्वाथापः सृजते

तदेतदूर्ध्वाभिश्च तिरश्चीभिश्च विद्युद्भिराहादाश्चरन्ति

तस्मादाहुर्विद्योतते स्तनयति वर्षिष्यति वा इति

तेज एव तत्पूर्वं दर्शयित्वाथापः सृजते तेज उपास्वेति ॥ १ ॥

tejas *n* - острота, огонь, жар, зной; блеск, красота, величие, достоинство;
ā√grah IX P. – держать, удерживать;
abhi√tap I P. – нагревать, мучить;
ni√śuc I P. – быть горячим, обжигать;
ni√tap I P. – излучать жар, уничтожать огнем;
√varṣ I P. – идти (о дожде); осыпать дарами;
√sarj VI P. - давать, дарить; выпускать, приносить (цветы, плоды — о растении, дереве); творить;
ūrdhva высокий, направленный вверх; *acc. adv.* вверх
tiryāñ (*f* tiraścī, *n* tiryak) идущий в сторону, поперек; *m, n* зверь, животное
vidyut сияющий; *n* свет, свечение; *f* молния;
(ā)hrāda *m* – шум, звук, грохот; (hrād – звучать, грохотать, производить шум)
vi√dyut I Ā. – сверкать, сиять, вспыхивать (о молнии);
stanaya (*caus. om stan*) – греметь;

स यस्तेजो ब्रह्मेत्युपास्ते तेजस्वी वै स तेजस्वतो लोकान्भास्वतो ऽपहततमस्कानभिसिद्धयति

यावत्तेजसो गतं तत्रास्य यथाकामचारो भवति

यस्तेजो ब्रह्मेत्युपास्ते ऽस्ति भगवस्तेजसो भूय इति

तेजसो वाव भूयो ऽस्तीति तन्मे भगवान्ब्रवीत्विति ॥ २ ॥

tejasvin, tejasvant – сверкающий, блестящий, горячий;
bhāsvant – светящийся;
arahata (*p.p. om ara√han*) – убитый, разрушенный, уничтоженный;

इति सप्तमाध्याय एकादशः खण्डः ११

12

आकाशो वाव तेजसो भूयानाकाशे वै सूर्याचन्द्रमसावुभौ विद्युन्नक्षत्राण्यग्निर्

ākāśa m - пространство; небо;

आकाशेनाह्यत्याकाशेन शृणोत्याकाशेन प्रतिशृणोत्याकाशे रमत आकाशे न रमत

prati√śru V U. – прислушиваться, отвечать, обещать;

आकाशे जायत आकाशमभिजायत आकाशमुपास्वेति ॥ १ ॥

abhi√jan IV Ā. – рождаться, перерождаться, становиться;

स य आकाशं ब्रह्मेत्युपास्त आकाशवतो वै स लोकान्प्रकाशवतो ऽसंबाधानुरुगायवतो ऽभिसिद्धयति

asambādha – нестесненный, неограниченный;

urugāya – далекий, широкий; n свободное пространство;

यावदाकाशस्य गतं तत्रास्य यथाकामचारो भवति

य आकाशं ब्रह्मेत्युपास्ते ऽस्ति भगव आकाशाद्भूय इत्य्

आकाशाद्वाव भूयो ऽस्तीति तन्मे भगवान्ब्रवीत्विति ॥ २ ॥

इति सप्तमाध्याये द्वादशः खण्डः १२

13

स्मरो वावाकाशाद्भूयस्

smara m – память, воспоминание; стремление, любовь;

तस्माद्यद्यपि बहव आसीरन्नस्मरन्तो नैव ते कंचन शृणुयुर्न मन्वीरन्न विजानीरन्

यदा वाव ते स्मरेयुरथ शृणुयुरथ मन्वीरन्नथ विजानीरन्

स्मरेण वै पुत्रान्विजानाति स्मरेण पशून्स्मरमुपास्वेति ॥ १ ॥

स यः स्मरं ब्रह्मेत्युपास्ते यावत्स्मरस्य गतं तत्रास्य यथाकामचारो भवति

यः स्मरं ब्रह्मेत्युपास्ते ऽस्ति भगवः स्मराद्भूय इति

स्मराद्वाव भूयो ऽस्तीति तन्मे भगवान्ब्रवीत्विति ॥ २ ॥

इति सप्तमाध्याये त्रयोदशः खण्डः १३

14

आशा वाव स्मराद्भूयस्य्

āśā f - надежда, желание;

आशेद्धो वै स्मरो मन्त्रानधीते कर्माणि कुरुते पुत्राँश्च पशूँश्चेच्छत

√idh Ā II - гореть, светить, сиять;

इमं च लोकममुं चेच्छत आशामुपास्वेति ॥ १ ॥

स य आशां ब्रह्मेत्युपास्त आशयास्य सर्वे कामाः समृद्धयन्त्यमोघा हास्याशिषो भवन्ति

samṛdh P IV - иметь успех, достигать цели, пруспевать;

mogha - напрасный, бесполезный;
āśis f - благословение, молитва;

यावदाशया गतं तत्रास्य यथाकामचारो भवति

य आशां ब्रह्मेत्युपास्ते ऽस्ति भगव आशया भूय इत्य्

आशया वाव भूयो ऽस्तीति तन्मे भगवान्ब्रवीत्विति ॥ २ ॥

इति सप्तमाध्याये चतुर्दशः खण्डः १४

15

प्राणो वाव आशया भूयान्

grāṇa m - дыхание, дух; энергия, жизнеспособность; pl. жизнь;

यथा वा अरा नाभौ समर्पिता एवमस्मिन् प्राणे सर्वं समर्पितं

āra n - спица (колеса);
nābhi f, m - пупок, центр, углубление;
samagraya (caus. om sam√ar) - бросать, направлять, ударять; устанавливать, укреплять;

प्राणः प्राणेन याति प्राणः प्राणं ददाति प्राणाय ददाति

प्राणो ह पिता प्राणो माता प्राणो भ्राता प्राणः स्वसा प्राण आचार्यः प्राणो ब्राह्मणः ॥ १ ॥

स यदि पितरं वा मातरं वा भ्रातरं वा स्वसारं वाचार्यं वा ब्राह्मणं वा किञ्चिद् भृशमिव प्रत्याह

bhṛṣa - сильный, резкий; acc. adv. сильно, резко; много, очень;

धित्त्वास्त्वित्येवैनमाहुः पितृहा वै त्वमसि मातृहा वै त्वमसि भ्रातृहा वै त्वमसि

-han - убивающий, убийца;

स्वसृहा वै त्वमस्याचार्यहा वै त्वमसि ब्राह्मणहा वै त्वमसीति ॥ २ ॥

अथ यद्यप्येनानुत्क्रान्तप्राणाञ्छूलेन समासं व्यतिषंदहेन्

utkram I, IV U. - уходить, избегать;
śūla m, n - копье, пика, кол, вертел, трезубец;
samāsa m - соединение, сочетание, собрание;
vyatiṣam√dah I P. - сжечь полностью, дотла;

नैवैनं ब्रूयुः पितृहासीति न मातृहासीति न भ्रातृहासीति

न स्वसृहासीति नाचार्यहासीति न ब्राह्मणहासीति ॥ ३ ॥

प्राणो ह्येवैतानि सर्वाणि भवति

स वा एष एवं पश्यन्नेवं मन्वान एवं विजानन्नतिवादी भवति

ati√vad I P. - говорить громче или лучше;

तं चेद्भूरतिवाद्यसीत्यतिवाद्यस्मीति ब्रूयान्नापहुवीत ॥ ४ ॥

ced - если, и, также, когда;

ara√hnu I Ā. - отказываться, отрицать; скрывать;

इति सप्तमाध्याये पञ्चदशः खण्डः १५

16

एष तु वा अतिवदति यः सत्येनातिवदति सो

ऽहं भगवः सत्येनातिवदानीति

सत्यं त्वेव विजिज्ञासितव्यमिति सत्यं भगवो विजिज्ञास इति ॥ १ ॥

इति सप्तमाध्याये षोडशः खण्डः १६

17

यदा वै विजानात्यथ सत्यं वदति

नाविजानन्सत्यं वदति विजानन्नेव सत्यं वदति

विज्ञानं त्वेव विजिज्ञासितव्यमिति विज्ञानं भगवो विजिज्ञास इति ॥ १ ॥

इति सप्तमाध्याये सप्तदशः खण्डः १७

18

यदा वै मनुते ऽथ विजानाति नामत्वा विजानाति मत्वैव विजानाति

मतिस्त्वेव विजिज्ञासितव्येति मतिं भगवो विजिज्ञास इति ॥ १ ॥

इति सप्तमाध्याये ऽष्टादशः खण्डः १८

19

यदा वै श्रद्धात्यथ मनुते नाश्रद्धन्मनुते श्रद्धदेव मनुते

śrad√dhā III, P. - иметь веру, верить;

श्रद्धा त्वेव विजिज्ञासितव्येति श्रद्धां भगवो विजिज्ञास इति ॥ १ ॥

इति सप्तमाध्याय एकोनविंशः खण्डः १९

20

यदा वै निस्तिष्ठत्यथ श्रद्धाति नानिस्तिष्ठञ्छ्रद्धाति निस्तिष्ठन्नेव श्रद्धाति

niḥ√ṣṭhā I U. - вырастать, подниматься; осуществлять, заканчивать, готовить;

निष्ठा त्वेव विजिज्ञासितव्येति निष्ठां भगवो विजिज्ञास इति ॥ १ ॥

niṣṭhā f- позиция, точка зрения; обязанность; стойкость, уравновешенность, самообладание; знание, осведомленность; исполнение, завершение;

इति सप्तमाध्याये विंशः खण्डः २०

21

यदा वै करोत्यथ निस्तिष्ठति नाकृत्वा निस्तिष्ठति कृत्वैव निस्तिष्ठति

कृतिस्त्वेव विजिज्ञासितव्येति कृतिं भगवो विजिज्ञास इति ॥ १ ॥

इति सप्तमाध्याय एकविंशः खण्डः २१

22

यदा वै सुखं लभते ऽथ करोति नासुखं लब्ध्वा करोति सुखमेव लब्ध्वा करोति

सुखं त्वेव विजिज्ञासितव्यमिति सुखं भगवो विजिज्ञास इति ॥ १ ॥

इति सप्तमाध्याय द्वाविंशः खण्डः २२

23

यो वै भूमा तत्सुखं नाल्पे सुखमस्ति भूमैव सुखं

bhūman *m* - изобилие, богатство; множество. (Согласно комментарию Шанкары - "великое, безграничное")

alpā - маленький, *adv. Acc.* немного;

भूमा त्वेव विजिज्ञासितव्य इति भूमानं भगवो विजिज्ञास इति ॥ १ ॥

इति सप्तमाध्याय त्रयोविंशः खण्डः २३

24

यत्र नान्यत्पश्यति नान्यच्छृणोति नान्यद्विजानाति स भूमा

अथ यत्रान्यत्पश्यत्यन्यच्छृणोत्यन्यद्विजानाति तदल्पं

यो वै भूमा तदमृतमथ यदल्पं तन्मर्त्यं स

भगवः कस्मिन्प्रतिष्ठित इति स्वे महिम्नि यदि वा न महिम्नीति ॥ १ ॥

prati√sthā I U. - стоять, находиться; возвышаться; основываться, противостоять;

mahiman *m* - величие; благородство;

yadi vā - yadi vā - или... или;

गोअश्वमिह महिमेत्याचक्षते हस्तिहिरण्यं दासभार्यं क्षेत्राण्यायतनानीति

ā√cakṣ II Ā. - рассказывать, называть;

āyatana *n* - местопребывание, дом, храм;

नाहमेवं ब्रवीमि ब्रवीमीति होवाचान्यो ह्यन्यस्मिन्प्रतिष्ठित इति ॥ २ ॥

इति सप्तमाध्याय चतुर्विंशः खण्डः २४

25

स एवाधस्तात्स उपरिष्ठात्स पश्चात्स पुरस्तात्स दक्षिणतः स उत्तरतः स एवेदं सर्वमित्यू

अथातो ऽहङ्कारादेश एवाहमेवाधस्तादहमुपरिष्ठादहं पश्चादहं पुरस्ताद्

ahaṅkāra *m* - чувство собственного достоинства, самоуважение; самолюбование, эгоизм; самосознание;

ādeśa *m* приказ; предписание; совет;

athātas *adv.* - теперь, сейчас;

अहं दक्षिणतो ऽहमुत्तरतो ऽहमेवेदं सर्वमिति ॥ १ ॥

अथात् आत्मादेश एवात्मैवाधस्तादात्मोपरिष्ठाद्

आत्मा पश्चादात्मा पुरस्तादात्मा दक्षिणत आत्मोत्तरत आत्मैवेदं सर्वमिति

स वा एष एवं पश्यन्नेवं मन्वान एवं विजानन्नात्मरतिरात्मक्रीड आत्ममिथुन आत्मानन्दः

rati *f* - удовольствие, наслаждение;

krīḍā *f* - игра, удовольствие;

ānanda *m, n* - радость, удовольствие, наслаждение;

स स्वराङ्गवति तस्य सर्वेषु लोकेषु कामचारो भवति

svarāj m - Самодержец (*эпитет многих богов*);

अथ ये ऽन्यथातो विदुरन्यराजनस्ते क्षय्यलोका भवन्ति

तेषाँ सर्वेषु लोकेष्वकामचारो भवति ॥ २ ॥

इति सप्तमाध्याय पञ्चविंशः खण्डः २५

26

तस्य ह वा एतस्यैवं पश्यत एवं मन्वानस्यैवं विजानत

आत्मतः प्राण आत्मत आशात्मतः स्मर आत्मत आकाश

आत्मतस्तेज आत्मत आप आत्मत आविर्भावतिरोभावाव्

āvirbhāva m - появление, проявление;

tirobhāva m - устранение, вытеснение, исчезновение;

आत्मतो ऽन्नमात्मतो बलमात्मतो विज्ञानमात्मतो ध्यानमात्मतश्चित्तम्

आत्मतः संकल्प आत्मतो मन आत्मतो वागात्मतो नाम

आत्मतो मन्त्रा आत्मतः कर्माण्यात्मत एवेदँ सर्वमिति ॥ १ ॥

तदेष श्लोको

न पश्यो मृत्युं पश्यति न रागं नोत दुःखताँ

paśya - видящий, понимающий;

rāga m - цвет, красный цвет; прелесть; любовь, страсть; мелодия;

सर्वं ह पश्यः पश्यति सर्वमाप्नोति सर्वश इति

स एकधा भवति त्रिधा भवति पञ्चधा

सप्तधा नवधा चैव पुनश्चैकादशः स्मृतः

शतं च दश चैकश्च सहस्राणि च विंशतिर्

आहारशुद्धौ सत्त्वशुद्धिः सत्त्वशुद्धौ ध्रुवा स्मृतिः स्मृतिलम्भे सर्वग्रन्थीनां विप्रमोक्षस्

śuddhi f - очищение, исправление; истинное знание;

lambha m - приобретение, отыскивание, возвращение (*утраченного*);

granthi m - узел;

तस्मै मृदितकषायाय तमसस्परं दर्शयति भगवान् सनत्कुमारस्

mṛdita - удаленный, разрушенный; выдавленный, разбитый;

kaṣāya m - краснота, страсть; грязь; тупость, изъян;

pāga - переправляющий; *m, n* - противоположный берег, граница, конец;

तँ स्कन्द इत्याचक्षते तँ स्कन्द इत्याचक्षते ॥ २ ॥

skanda - имя *собств.*

इति सप्तमाध्याय षड्विंशः खण्डः २६

इति सप्तमो ऽध्यायः ७